

Nyt om Får

Team Fårerådgivning

Årgang 2 · Nr. 3, 2017

Nyt om Får

Team Fårerådgivning

Udgiver

Team Fårerådgivning
www.teamfaareraadgivning.dk

Redaktør

Povl Nørgaard
post@teamfaareraadgivning.dk

Tryk

Grafisk Forum, Horsens

Magasinet

Udkommer 4 gange årligt:
Ultimo marts, juni, september
og december 2017

Abonnement

Årsabonnement for 4 blade
i 2017 trykt og leveret på post-
adressen koster 300 kr. eksklusiv
moms. Tilmelding på:
www.teamfaareraadgivning.dk

Magasinet findes som e-blad på
www.teamfaareraadgivning.dk

Udebliver magasinet

Send mail til
post@teamfaareraadgivning.dk

Annoncer:

Priser for annoncering
i bladet på:
www.teamfaareraadgivning.dk
Kontakt Povl Nørgaard,
Team Fårerådgivning.
Tlf. + 45 31 72 01 45
Mail:
povl@teamfaareraadgivning.dk

ISSN 2446-2902

Faglig opdatering af praktiserende dyrlæger

Den anerkendte engelske dyrlæge Fiona Lovatt møder den 15. september en stor gruppe praktiserende dyrlæger til vores faglige seminar og giver dem inspiration til bedre behandling og forebyggelse af fåresygdomme – til gavn for mange fåreavlere i Danmark

Alle der arbejder med praktisk husdyrhold ved, at man skal have en god relation til sin dyrlæge. For man ved man har brug for dyrlægens ekspertise.

I alle situationer har vi et håb om, at dyrlægen også giver råd med på vejen om forebyggelse – altså hjælper os med at undgå at problemet kommer igen. Det forudsætter at dyrlægen overhovedet kan stille en korrekt diagnose og også har viden om de ofte meget komplekse sammenspil af faktorer, der fremkalder sygdommen.

Dyrlæger har i sagens natur forskellige muligheder for at hjælpe fåreavlerne med konkret og give erfaringsbaseret forebyggende rådgivning, for fåreavlen i Danmark fylder typisk ikke meget for de fleste praktiserende dyrlæger. Netop det forhold er vi i Team Fårerådgivning meget opmærksomme på. For vores to dyrlæger – Inga Stamphøj og Randi Worm bliver ofte kontaktet af deres dyrlæge-kolleger, for at få et godt råd til en problemstilling, de har mødt hos en fåreavler. Den rolle kan de to fylde ud, fordi arbejdet med fåreavlere fylder langt mere hos dem end hos deres kolleger.

Et særligt initiativ

Vi gentager i år en succes fra sidste år med et et-dags fagligt seminar for dyrlæger. Så den 15. september mødes knap 25 af landets praktiserende dyrlæger til et seminar på Fyn. Her får de fagligt indlæg af blandt andet Fiona Lovatt – en anerkendt dyrlæge og professor i fåresygdomme på Nottingham Universitet i England.

Seminaret har fokus på at stille rigtige diagnoser og lave forebyggende planer for sygdomme i fårebesætninger. Vi har særlig opmærksomhed på de økonomisk betydende sygdomme og på at give inspiration til at praktiserende dyrlæger kan blive bedre til at lave mere præcise diagnoser af pludseligt syge og døde får. Og så de ad den vej blive bedre til at iværksætte behandlings- og forebyggende indsatser i fårebesætninger

Vi tager de initiativer, fordi vi tror på, at vi via mere viden og især praktisk orienteret viden kan inspirere de mange af landets praktiserende dyrlæger til at yde bedre forebyggende rådgivning og ad den vej give fåreavlerne hjælp til bedre dyrevelfærd og økonomi i deres fårehold. Og alt andet lige – så er de jo sjovere at arbejde med sunde og raske dyr.

10 skarpe om målrettet selektion af fårene

Registreringer og individuel mærkning af alle lam ved fødsel giver mulighed for at holde øje med alle fårene – ikke bare med dem, som gør det godt. Og så kan man lave mere præcis vurdering af de får, som svinger i moderegenskaber og hvor det er vanskeligere at bedømme, om de skal sættes ud nu – eller have lov at få et ekstra år.

Vores 10 skarpe om fårene præciserer de punkter, du skal holde øje med hele året – ikke bare når beslutningen skal træffes. Husk at regelmæssige huldbedømmelser giver grundlag for en bedre indtjening.

- **Tænderne** – hold øje med at tand-sættet er intakt – kontroller fortænderne og mærk udvendigt på kæben om kindtænderne føles normale
- **Yveret** kontrolleres både ved fravænning og før ilægning, der kan ske noget undervejs i den periode, der har betydning for næste sæson
- **Hold øje med huldet** – specielt efter fravænning skal de brugbare får tage på. 3-4 uger efter fravænning skal får, der stadig er tynde enten sættes på slagtelisten eller have løst deres sundhedsproblem.
- **Et får skal** gerne have mindst 2 lam ved hver læmning fra 2 år. Derfor skal vi kende lammene og se resultatet ved fravænning
- **Hold øje med fårets** moderegenskaber. De beskriver samlet fårets evne til at opdrætte sine lam. Det handler om mælkeydelse, omsorg og evne til at optage foder – så tilvæksten er sikret til 2 gode lam ved fravænning
- **Får med lang ryg** har bedre krop til at rumme en stor vom og to fostre
- **Vurder benstillingen.** Får med for rette haser har vanskeligere ved at læmme selv, fordi bækket ændrer stilling, som begrænser pladsen i fødselsvejen
- **Organiser** arbejdet fornuftigt i læmme-sæsonen, så mærkning og registrering bliver en naturlig del af arbejdet. Planlæg det nu.
- **Brug** forskelligt farvet øremærker eller klip i øremærket til at mærke fårene, når du laver observationer.
- **Beregn** for hvert får måltallet: Kg produceret lam pr. kg får ved 100 dage efter læmning - så opnår du et indtryk af de enkelte fårs lønsomhed

Årets gang på Lillenæs

Fodermarken har været mit problembarn i år af flere forskellige årsager. Såbedet har formentlig ikke været forberedt godt nok og udlæg af lucernegræs i renbestand – det har ikke været den rigtige metode

På grund af lucernens langsomme start lykkedes det for ukrudtet, nærmest at overtage marken. Jeg overvejede på et tidspunkt at opgive marken og så græs i stedet, men prøvede først at pudse marken af i 10 cm højde. Det gav luft og kraft til lucernen, så den fik en bedre vækst. Men jeg måtte pudse den af én gang til ca. 3 uger senere. Så her først i september står marken fint og jeg skal tage første slæt, så snart jeg får nogle dage med stabilt tørt vejr.

Jeg har en ven, som også har udlagt lucerne i år, men som har brugt vårbyg som dæksæd. Det har givet et slæt helsæd og han har for kort tid siden taget det første slæt lucerne. På grund af min fejlslagne strategi har jeg mistet ét slæt

– det var foruden ærgrelserne og ekstra arbejde nogle dyre lærepenge.

Græsmarken

På grund af den fugtige sommer, så har græsmarken produceret godt i år. Den plejer som regel at gå lidt i stå sidst i juli/først i august, men det er ikke sket i år - og det ses tydeligt på lammene. Marken har fået 40 kg N for anden gang og den skal have 40 kg mere om kort tid.

Lammene

Selv om lammene har vokset godt i år, så har jeg dog haft en ubehagelig hændelse, idet flokken blev ramt af haemonghus. Det blev opdaget ved den rutinemæssige vejning, hvor to af lammene ikke havde

taget på - et lam havde endda tabt sig med 165 g/dag siden den forrige vejning. Hele besætningen blev straks behandlet, og jeg slap for dødsfald.

De lam, som var hårdest ramt, har nu fået pæn tilvækst igen, men de opnår ikke samme tilvækst som før haemonghus. De ramte lam mangler stadig ca. 100 g tilvækst/ dag, så det bliver spændende at se, om de når at indhente det tabte – jeg tror det ikke, da det er seks uger siden de blev behandlet. På baggrund af min registreringer i vejlisterne, så ser det ud som om at mange af lammene ikke var blevet inficeret.

Fårene

Her i efteråret er det tid til at bestemme sig for, hvilke får der skal sættes ud. Jeg

Fodermarken umiddelbart før slæt

har det sidste par år, sammen med andre parametre, brugt fårets produktion af levende lam ved 120 dage som et mål for fårets værdi som avlsdyr. Der er temmelig stor spredning på vægtene. Her er nogle eksempler.

- Nr. 1030 142 kg levende lam - firlinger
 - 1008 91 kg levende lam - tvillinger
 - 1036 70 kg levende lam - tvillinger
 - 1024 52 kg levende lam - enkelt lam
 - 1062 45 kg levende lam - enkelt lam (moderen er en gimmer)
 - 1039 35 kg levende lam - enkelt lam
- Mit gennemsnit for hele besætningen er 75,67 kg levende lam/ moderfår.

Royal Highland Show

Årets studietur gik til The Royal Highland Show i Edinburgh. Showet ligger meget centralt i gåafstand fra lufthavnen og ca. 20 min. kørsel fra Edinburgh centrum. Det er det største dyrskue jeg har besøgt, og der skulle være udstillet ca. 6000 dyr. Der var så meget at se på, at vi måtte bruge to hele dage, for at få det meste med. Det første der springer i øjnene er den flotte måde avlerne viser deres får i boksene, næsten alle har store bannere bag dyrene, hvor de reklamerer for deres besætning.

Man bliver også overrasket over de mange forskellige racer der er udstillet. Nogle med et noget eksotisk udseende, som f.eks. Border Leicester og Blue faced Leicester som vist herunder.

Konkurrencer for børn og unge

For de lidt ældre børn og unge mennesker var der en konkurrence om at klarlægge et får til udstilling. De fik udleveret et får, et klippebord, en håndsaks og en børste og så havde de to timer til at gøre den så flot som muligt. Det lykkedes i den grad for de unge mennesker, at fremhæve lammets fortrin og skjule små mangler gennem klipningen. Konkurrencen var afslutningen på et kursus de unge havde gennemgået. På ethvert britisk dyrskue er der også en klippekamp. Klipping er en del

af uddannelsen til fårehyrde. Til denne konkurrence blev der brugt ca. 700 får pr. dag. De blev leveret i vogne, hvor dyrene stod på fire dæk ca. 350 dyr pr læs.

Demonstration af kødudskæringer

Fra fåreavlens side gøres et stort arbejde for at demonstrere udskæring og tilberedning af lam. Slagtere og kokke arbejdede på skift, så der hele dagen var en demonstration i gang under stor bevågenhed fra publikum. Man mærker tydeligt, at der er tradition for at spise får og lam. Der var selvfølgelig også smagsprøver og jeg faldt især for lammetatar med mynte.

En anden ting, som faldt i øjnene var, at mange af de store detailkæder, Aldi, Coop, Marks & Spencer, Sainsbury m.fl. havde store telte, hvor man markedsførte især lokalt producerede varer. De havde indkaldt producenter til at præsentere produkterne og uddele smagsprøver. Det kunne være spændende at se nogle af vore store detailkæder præsentere får og lam på Roskildeskuet og på Landsskuet.

Mange fødevarer salgsboder

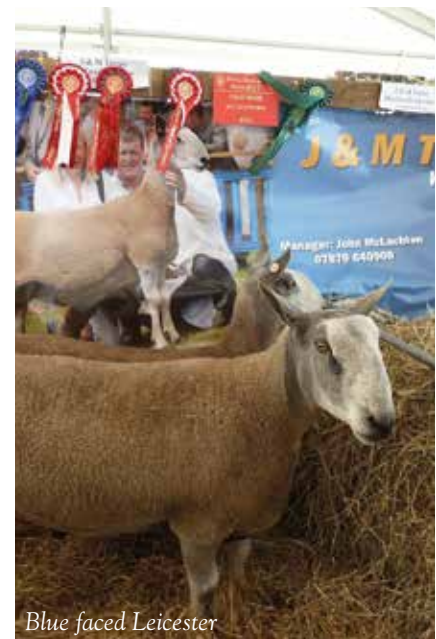
Nu vi er ved fødevarerne, vil jeg også nævne den store Food Hall, hvor jeg anslår der var ca. 200 salgsboder med alt fra marmelader til mousserende mjød - det sidste var en speciel oplevelse, som jeg ikke ønsker at gentage.

Der er hele dagen shows eller udstilling i den store ring. Især de flotte Clydesdale heste tiltrak sig stor opmærksomhed. Men også militær tattoo var værd at kigge på.

Turist i Edinburgh

Der blev også tid til at lege turist i Edinburgh. En skøn by med flotte handlgader, men meget lagt an på turister. Byen er domineret af Edinburgh Castle, som knejser på en klippe over byen. Der er mange monumenter i byen, som hylder historiens helte. I det hele taget fylder historie og lokal patriotisme meget.

Flere steder i byen er der små markeder, hvor oplandets producenter kan komme ind for en dag og sælge deres ferske varer.

Blue faced Leicester

Border Leicester - Vædder

Slagtere og kokke arbejdede på skift, så der hele dagen var en demonstration i gang under stor bevågenhed fra publikum

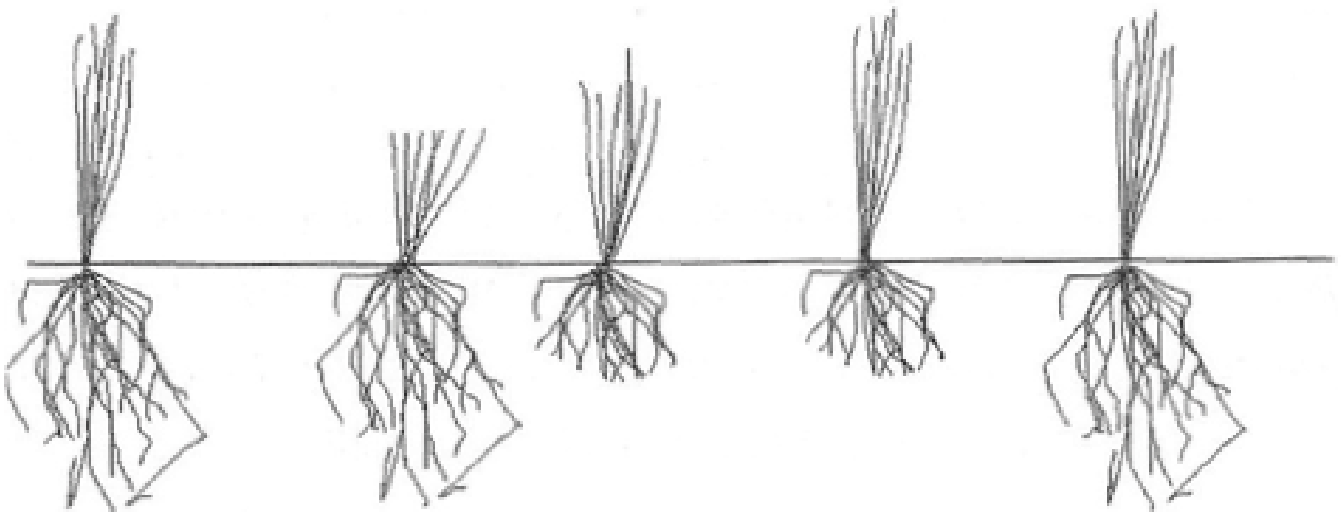
Holistisk græsmærkspleje

Dyrene skal ikke blot fodres, men også fungere som et værktøj til at vedligeholde og forbedre græsmærken

I den holistiske naturforståelse er samspillet mellem planter, dyr og mikroorganismer en helhed, der understøtter hinanden i et omfang, hvor helheden er større end summen af de enkelte dele. Naturens mangfoldighed indeholder en livgivende kraft, vi ofte overser.

Holistisk afgræsning er således ikke blot rotationsafgræsning, men styret afgræsning, hvor man følger udviklingen og tilretter planerne ud fra vejr og vind, dyrenes og planternes udvikling og hvornår det er tid at tage på ferie. I 2016 gav metoden på Svanholms overdrev (vedvarende græs på sandet, uvandet

marginaljord) ca. 23 % større udbytte end tidligere. Metoden går i korthed ud på at have mange dyr på et lille areal i kort tid, således at alt bliver enten afgræsset eller trampet ned. Dyrene er dog flyttet inden de afbider genvæksten. De vender heller ikke tilbage før både top og rod er gendannet.

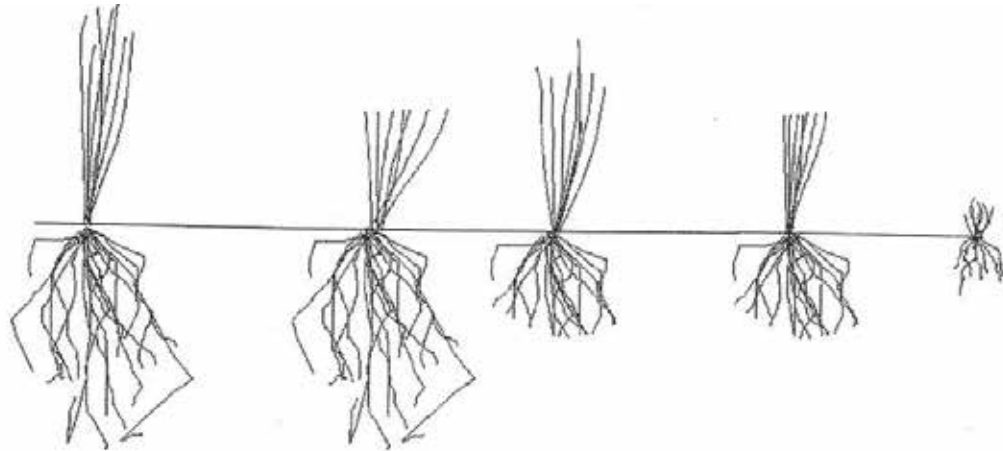
Korrekt afgræsning: græsset bides, afgiver roddele for at sende energien op til genvækst, planten vokser, i 5. billede er roden gendannet og planten klar til ny afgræsning.

Overdrevet på 12 ha. har jeg med mobilhegn opdelt i 7 mindre folde. Første runde i maj 2017 græssede dyrene 2-3 dage i hver fold. Hele flokken på 200 moderfår med lam og væddere var i alt 543 dyr sammen. Efter 10 dage på en anden mark kunne rotationen gentages. Det sene forår gjorde denne flytning nødvendig for at tillade genvæksten at blive fuldført. Det er nemlig ikke tilstrækkeligt, at der er græs, rodnettet skal også gendannes for ikke at få dødbidning.

Især i foråret, hvor genvæksten er hurtig, så er det vigtigt at lade græsset gendanne roden. Fårene vil hurtigt finde de friskeste skud og vrage det lidt kedelige. Det er således ikke marken, der overgræsses,

men de enkelte planter. Bliver det kedelige græs trampet ned, giver det vækst til nye skud. Det er en væsentlig grund til at have mange dyr sammen i forhold til arealets størrelse. Gevinsten ses allere-

de i næste rotation. Især, hvis græsset efterlades uden at være bidt i bund. Den efterladte bladmasse er solfangeren, der sætter genvæksten i gang.

Overgræsning: græsset bides, afgiver roddele for at sende energien op til genvækst, græsset bides igen før roden er gendannet, i 5. billede er græsset dødbidt.

Planteavlerens grøngødning

Dyrene aktiverer omsætningen og forbedrer gødnings-virkningen. I starten af juni efter to rotationer på overdrevet så var det tid at give græsset en lang pause (som sædvanligt tørt på denne tid af året). Fårene kom videre til Claus' kløvergræs grøngødning, hvor 1. slæt var lavet til wraphø. Marken var ligeledes opdelt i folde på ca. 1,5 ha. Rotationen var 3 dage ad gangen i hver fold. En jævn afbidning, også af tidler, skræpper og rødkløver. Den første fold blev afpudset for at aktivere genvæksten, men det viste sig at gå endnu hurtige i fold 2, uden afpudsning. Måske fordi nedtrampningen aktiverer, mens afpudset græs lægger sig øverligt og begrænser lyset.

På den anden side af vejen stod en flot økologisk havremark. Den var etableret på grøngødning, hvor jeg havde afgræsset med får på lignende måde i 2016. Uden

yderligere gødningstilførsel kunne Claus høste større udbytte end sine konventionelle kolleger på egnen.

At afgræsning aktiverer den biologiske omsætning og forhøjer udbyttet det efterfølgende år er ikke ukendt. Det viser afgræsning både på frøgræsmarker og kvægets slætmarker rundt om i landet. Når dyrene rusker i græsset ved afbidningen, sætter det gang i en proces, hvor græsset afgiver energi i form af sukker og protein til omgivelserne. Jordbakterier formerer sig lynhurtigt ved dette energitilskud. Bakterierne danner kvælstof, som planten kan optage og bruge i genvæksten.

Trives dyrene?

For en fåreavler er det vel et væsentligt spørgsmål. Det er ikke uden arbejde og omhyggelig planlægning, at holistisk afgræsning gennemføres. Fårene svarer tydeligt ved at stille op ved leddet for at

blive flyttet, når de mener det er tiden. Ofte en dag før end bonden mener det. Lammene svarer ved at vokse efter planen. Den gennemsnitlige tilvækst hos mig fra fødsel til fravæning var i år 300 g pr. dag. Det er bedre en forventet.

Ifølge en amerikansk farmer er fordelene ved de hyppige flytninger, at parasitlarverne ikke kan kravle langt om at græsset. Kun 4-5 cm. Så ved at flytte dyrene, når der er 8-10 cm blad, begrænser man smittetrykket. For mine gimmerlam ser det ud til at virke. De har selv nu, en måned efter fravæning kun et ubetydeligt antal æg pr. gram gødning og vokser jævnt godt. Vædderlammene har dog lige fået en ormekur. 6000 æg pr. gram gødning er mere end godt. Vædderlam og gimmerlam gik ikke sammen og om det er kønsforskel eller fordi vædderlammene gik på marginaljord med svag græsvækst og næsten ingen kløver, ved jeg ikke.

Tre definitioner på dyrevelfærd

Med opmærksomhed på at vi som mennesker har forskellige grundsyn på dyrevelfærd, så kan vi forbedre vores samtaler med andre om hvad der er god og dårlig omtanke for dyr

Mit arbejde i Dyrenes Beskyttelse består dels i at vurdere dyrs velfærd i dyreværnsager og dels formidling vedr. dyrevelfærd. Det er gået op for mig, hvor vigtigt det er, at jeg for det første selv ved, hvad jeg mener med begrebet dyrevelfærd, men også at jeg har en fornemmelse for, hvilket dyrevelfærdssyn modparten i en diskussion har. Det er lettere at komme i en god dialog med modparten, hvis jeg kan fornemme, hvilket velfærdssyn vedkommende har. At være opmærksom på dette, kan forhindre mange misforståelser og hjælpe mig til at bruge den rette argumentation, sådan at vi kan nå frem til en fælles forståelse.

Når jeg drøfter dyrevelfærd med færevlere, så gør jeg en del ud af at forklare mit velfærdssyn og også det velfærdssyn, som lovgivningen er bygget på. På denne måde er det måske lidt lettere for færevleren at forstå, hvis der er nogle

velfærdsmæssige problemer, der skal rettes op på i henhold til lovgivningen, eller hvis vi er uenige om, hvorvidt dyrenes velfærd er acceptabel eller ej.

Jeg tror på, at færevlere kan have god nytte af at have kendskab til de forskellige syn på dyrevelfærd. Det vil kunne rydde nogle misforståelser af vejen, når man f.eks. taler med borgere/forbrugere om dyr og produkter. Kendskab til de forskellige velfærdssyn giver også en bedre forståelse for baggrunden for den lovgivning, som vi har mht. dyreværn/dyrevelfærd.

Tre syn på dyrevelfærd

Overordnet er der tre forskellige definitioner på dyrevelfærd:

1. Dyrets biologi. Hvis man har et velfærdssyn, der tager udgangspunkt i dyrets biologi, mener man, at dyr der er sunde og raske og har en stor produktion, har en god velfærd. Omvendt har

syge og tilskadedekomne dyr en dårlig velfærd. Som hovedregel har landmænd samt nogle konsulenter og dyrlæger dette velfærdssyn.

2. Dyrets følelser. Udgangspunktet for dette velfærdssyn er, at dyr er bevidste og følede væsener, der er i stand til at føle smerte, lidelse, frygt samt har fornemmelse for, om deres behov er opfyldt. Det betyder, at dyr skal have deres behov opfyldt, herunder adfærdsmæssige behov, for at have en god velfærd og dyr, der føler smerte og/eller lider samt dyr, der ikke får opfyldt deres behov, har dårlig velfærd. Dyreværnsloven tager udgangspunkt i dette velfærdssyn, idet det i § 1 hedder, at dyr skal beskyttes bedst muligt mod smerte, lidelse, angst, varigt men og væsentlig ulempe, og i § 2 står der, at der skal tages hensyn til dyrs fysiologiske, adfærdsmæssige og sundhedsmæssige behov. Et adfærdsmæssigt behov er et behov for at udføre en særlig og for arten specifik adfærd. Hvis ikke dyret får mulighed for at udføre denne adfærd, vil det udvikle stress. Eksempler på adfærdsmæssige behov er støvbadning hos høns og redebygning hos højdrægtige søer. Mange forskere, der arbejder med dyrevelfærd og også mange dyrlæger samt myndighederne har dette velfærdssyn.

3. Dyrs natur. Folk med et velfærdssyn, der tager udgangspunkt i dyrs natur mener, at dyr skal leve så naturligt som muligt, så de har mulighed for at udleve deres naturlige adfærd. Det betyder, at det er vigtigt, at dyr holdes under frie forhold, der minder om deres oprindelige leveforhold. Det er ligeledes vigtigt, at dyrene er hele – at der ikke laves om på dyrene f.eks. ved at kupere haler, afhorne mm. Folk med et velfærdssyn, der tager udgangspunkt i dyrs natur mener, at dyr skal gå frit, helst udendørs. At holde

Det er uden tanke for dyrevelfærd at have dette magre får gående i flokken.

dyr på stald året rundt eller at kupere haler er dårlig velfærd. Mange borgere og også nogle dyreværnsorganisationer har dette velfærdssyn.

Dilemmaer i velfærdsdiskussioner

Ofte er det vanskeligt for mennesker med de forskellige velfærdssyn at forstå hinanden og hinandens argumenter. Som eksempel kan nævnes kupering af haler hos lam:

Mange fåreavlere ser positivt på halekupering og lader lam halekupere, for at mindske risikoen for spyangreb. Da spyangreb er både meget smertefuld for dyrene og tabsvoldende for fåreavleren, så er der gode begrundelser for at fåreavleren ønsker at mindske risikoen for spyangreb mest muligt. Mange fåreavlere mener ikke, at det gør ondt på lammet at blive halekuperet, idet lammets reaktion efter angrebet ofte er blot at løbe hen til sin mor for at få en tår mælk. Efterfølgende ser fåreavlerne ikke forskelle i adfærden og tilvæksten i forhold til lam, der ikke er halekuperede.

Mennesker med velfærdssynet, der har dyrenes følelser som udgangspunkt, vil som oftest være modstander af halekupering hos lam. Begrundelsen er, at der er lavet videnskabelige undersøgelser der viser, at halekupering med elestrator er smertefuld, og at smerterne varer i flere døgn måske uger efter indgrebet. Det er ofte vanskeligt at se tegn på kronisk smerte hos dyr, men det er jo ikke et bevis

Eksempler på får med dårlig velfærd. – Her kan vi blive enige, uanset hvilket velfærdssyn vi har.”

for, at smerterne ikke findes, snarere et udtryk for, at vi som mennesker ikke kan aflæse dyrene godt nok. Argumentet for ikke at halekupere er, at man ikke skal påføre alle lam langvarige smerter, og at det handler om at holde øje med dyrene og behandle de lam, der eventuel måtte blive angrebet af spy, således at generne er mindst mulige. Et alternativ kan være at vælge en af de racer, der har korte haler eller avle efter kortere haler.

Halekupering er som udgangspunkt dårlig velfærd, hvis man har det velfærdssyn, der bygger på naturlighed, idet det er naturligt, at får har en hale.

Usammenhængende velfærdssyn

Man vil ofte møde mennesker, der har en kombination af de tre velfærdssyn, og måske oven i købet et noget modsat rettet syn. F.eks. kan folk, der i høj grad går ind for naturlighed, godt bekymre sig endog

meget om de får, der går udendørs om vinteren. Bekymringen går på, at fårene fryser i koldt og dårligt vejr. Det vil være en god ide at møde sådanne bekymringer med argumenter, der dels indeholder velfærdssynet med naturlighed og også velfærdssynet, der bygger på, at dyr har følelser. Det vil sige, at man skal fortælle de bekymrede folk, at fårene ikke fryser, hvis fårene er sunde og raske, har et godt og sammenhængende uddrag, er vænnede til at gå ude og har fri adgang til foder og vand. Det vil være fint at tilføje, at fårene lever et for får naturligt og godt liv, når de holdes udendørs på store arealer.

De 5 friheder

For år tilbage var der nogle englændere, der definerede dyrevelfærd i form af de 5 friheder:

1. Frihed fra tørst, sult og fejlernæring
2. Frihed fra ubehag forårsaget af omgivelserne
3. Frihed fra smerte, skade og sygdom
4. Frihed til at udtrykke artens normale adfærd
5. Frihed fra frygt og lidelse

Nogle dyreværnsorganisationer har tilsluttet sig denne definition, der i bund og grund er en kombination af de to velfærdssyn, der bygger på at dyr har følelser og naturlighed. Dyrenes Beskyttelses mærkningsordning (Anbefalet af Dyrenes Beskyttelse) bygger i høj grad på de fem friheder.

ULD

Købes og afhentes

M. HAASE ApS

6270 Tønder

Tlf. 7472 1926

Et fåreavls- engageret ægtepar trapper ned

Efter mange år med får og stor produktion af slagtelam tvinger dårligt helbred Hanne og Peter Seekjær ved Vejen til at forenkle driften og reducerer besætningen fra 400 til 65 får

På en gård lige nordøst for Vejen har Hanne og Peter Seekjær drevet med fåreavl siden de overtog den i 1986 og installerede den besætning de havde med sig fra anden ejendom. Så det er fåreavlere med rigtig mange års erfaring - også med forretningsorienteret produktion af slagtelam, der nu presset af helbredssvigt hos Peter har valgt at trappe ned.

Og fårene har fyldt meget i hverdagen ved siden af deres udearbejde. I de 12 år der fulgte fra starten af 2000, hvor lammeproduktionen kom op på sit højeste, havde de opdrætning af lam fra egne 400 moderfår suppleret med opdræt af indkøbte fravænnede lam til færdigfødning. Det var for at kunne levere ca. 1600 slagtelam årligt til Grambogård på Fyn, hvor deres lam indgik i Grambogårds mærkevarer af mælke- og kødprodukter til bl.a. Magasin. Og yderligere har de gennem årene bygget en del nye bygninger til den gård, de overtog i 1986, for at kunne huse de mange får og slagtelam.

Tidlig fravænnning

Besætningens får er basseret på krydsninger af Suffolk, Texel og Finuld - dog med dominans af Suffolk, for at have gode tilvækstegenskaber.

Fårene læmmer inde i marts-april og lammene fravænnedes efter 2-2,5 mdr. Den bedste del af lammene blev tidligere staldfodret frem til slagtning i slutningen af juli. Fodret med kraftfoder og

god ensilage kunne de nå slagtevægten på 100 dage. De øvrige lam kom på græs. På den måde kunne en god del af årets lammeproduktion sælges inden det store efterårsudbud.

Den tidlige fravænnning giver den fordel at moderfårene har en lang gold periode, hvor de har tid til at komme i godt huld. Peter mener, det er en af årsagerne til, at de slipper for at have drægtigheds-syge får optil læmningen. En anden er at fårene i vinterperioden dagligt tildeles melasse dosseret oven på ensilagen.

Læmninger

Det er Hanne, som har ansvaret for dyrene i læmmeperioden ved siden af sit fuldtidsarbejde. Og hendes omhyggelighed i læmmetiden har gjort, at de kan holde et stabilt gennemsnit på 1,85 fravænnede lam pr. moderfår.

Hun flytter fårene fra flokken til læmmebokse, når de starter fødslen. Der går tre får i hver læmmeboks. De mener, at tre moderfår i boksen øger moderfårets opmærksomhed på at knytte sine egne lam til sig.

Lammene vejes regelmæssigt og opdeles i 5 vægkategorier, der får hver sin farve i pelsen ved vejningen. Det forenkler papirarbejdet og giver alligevel mulighed for at holde øje med om det enkelte lam følger sin forventede tilvækst.

Alle fårene har individuelt øremærke-nr. ved CHR registreringer. Derudover

giver de får med ringe læmmeresultat et blåt øremærke. Og alle dem med det mærke er "dømt ude", når årets udsætterfår skal findes. Peter og Hanne er enige om, at den strikse form hindrer dem i at skifte mening senere. Man skal være konsekvent i sine beslutninger og ikke spille sin opmærksomhed med forhåbninger om at nogle af fårene måske burde have en "chance" mere.

Opkøb af fravænnede lam

I en periode opkøbte de hvert år større mængder af lam til færdigfødning, for at kunne opfylde deres leveringsforpligtelser til Grambogård om knap 30 lam hver uge året rundt. Deres mulighed for at selv at kunne lave billigt ensilagegrovfoder gjorde, at de kunne holde god økonomi i den produktionsform. Ulempen var, at det var vanskeligt at holde en ordentlig smittebeskyttelse - og indslæbning af ondartet klovsyge blev et af

Om bedriften

Købte ejendommen i 1986 med 43 ha og rykkede deres fårebesætning på 50 får ind på gården. Fra 1991 øges fåreantallet gradvist op til 400 i 1995. Fra 2013 er besætningen gradvist reduceret til 65 får i 2017. Og dyrket areal er reduceret til knap 10 ha til afgræsning og ensilageproduktion.

Har egne maskiner til at ensilere græs i rundballer og lave hø.

Det er kun en del af årets lam, som kommer på græs. Tidligere blev den bedste del af lammene staldfodret frem til slagtnings slutningen af juli. Fodret med kraftfoder og god ensilage kunne de nå slagtevægten på 100 dage

de kedelige resultater. Så da de stoppede med den produktion, så behandlede de besætningen med antibiotikaet Zactran - og med godt resultat.

Brunstsynchronisering

Med inspiration fra Hans Erik Jensen, Rødby og hans forsøg sidste efterår med brunstsynchronisering for at samle læmningerne, så har Hanne og Peter her i eftersommeren med hjælp fra dyrlæge Randi Worm igangsat et lignende initiativ. De ville se om det var muligt at samle læmningerne i Hannes juleferie fra sit udearbejde til slutningen af december. Med kun 65 læmninger fremfor de tidligere op mod 400 læmninger, så håbede hun, at det initiativ kunne begrænse den periode, hvor hun skulle bruge tid om aftner og tidlig morgener til læmmehjælp. Og med læmninger primo januar, så håber de også på at kunne få del i det attraktive marked for påskelam.

Så i juli måned blev der lagt svampe ind i børen på 65 får. Så nu venter de på resultaterne af scanninger i oktober. De første indikationer viser at Hanne

nok må se frem til en større spredning i læmninger end hun havde håbet, men en del bliver trods alt nok samlet omkring nytår.

Hjemmefremstilling af udstyr

Med en smeduddannelse og mange års erfaring som ansat smed, så har Peter haft stort engagement i at udvikle og fremstille det udstyr, som i tidens løb er blevet brugt i driften af fårebesætningen. Det første var fremstilling af forværket til fårestalden af vandrør. Siden er der kommet mange produkter ud af hans værksted på gården. I flæng kan nævnes strøelsesvognen til at køre med rundballer, slusevognen til at koble sammen med fangfolden, når fårene skal undersøges og vejes. Lammeskjul til at fodre lam i marken, transportvogn med plads til 70 får, tørringsanlæg ved laden til at nedtørre rundballer presset løst med nyslået græs. Dette selvlavede udstyr har været til stor nytte, mens besætningen var stor. Men med den aktuelle reduktion til 65 får, så er driften så meget forenklet, at meget af udstyret nu er sat til salg – herunder også

maskiner til græsslåning, hø-vending, presning og wrappeudstyret.

- ✓ Opkøb af slagtelam
- ✓ Opkøb af slagtefår
- ✓ Alle dyr slagtes i Danmark
- ✓ Afregning inden 7 dage
- ✓ Afhentning
Højeste dagspriser

Michael Jensen
Vildbjerg
Tlf.: 40914832

Thiamin (Vitamin B1) mangel

Jeg har i år desværre set flere fravænnede lam med Thiamin-mangel end normalt. Om det skyldes det fugtige sommervejr, skal jeg være usagt. Det er en lidelse, der er nem at behandle, men det handler om at reagere hurtigt, når mistanken viser sig

Thiamin er et B-vitamin, som drøvtyggere under normale omstændigheder selv danner i vommen. Under ugunstige forhold kan der imidlertid begynde en nedbrydning af det Thiamin, som dannes i vommen. Årsagen hertil er ikke kendt, men forårsages sandsynligvis af et for voldsomt foderskift. Mangelsymptomer ses oftest 7-14 dage efter foderskift eller flytning til andet græsareal. Og det opstår ofte hos fravænnede lam mellem 4-8 måneder, men kan også ses hos udvoksede dyr. Lam der stadig går hos moderen angribes yderst sjældent.

Kliniske tegn

Thiamin eller vitamin B1 er en vigtig faktor i glukosestofskiftet. Særligt nerveceller er følsomme over for Thia-

min-mangel, så de første forandringer ses i hjernen. Det første kliniske tegn på sygdommen er nedsat syn, der ubehandlet udvikler sig til blindhed. Senere bliver dyret nedstemt og begynder at holde hovedet i unormale stillinger. Dyret kan stå med hovedet bøjet bagover – populært kaldet 'stjernekipper'. Derudover kan der ses kramper. Senere i forløbet er dyret liggende i sideleje og kan ligge og køre med benene frem og tilbage. Desuden kan man i nogle tilfælde se, at øjnene ruller opad og indad. Ubehandlet fører lidelsen til dyrets død i løbet af 3-5 dage.

Den præcise diagnose stilles i teorien ved indsendelse af hovedet til undersøgelse på laboratorie. I praksis stilles

diagnosen ved at se, om der er positiv respons ved behandling med Thiamin.

Behandling med Thiamin

Sygdommen behandles med Thiamin – der doseres med 10mg/kg 2 gange daglig i 3 på hinanden følgende dage. Thiamin findes på markedet i en koncentreret opløsning med 250mg/ml og i Becoplex med 5 mg/ml. Den første behandling skal gives i blodet, derefter behandles i muskelen 2 gange daglig. Der er ingen slagtefrist på Thiamin.

Det er vigtigt her at minde om, at der ikke er nogen effekt af at behandle ramte dyr ved at give Thiamin i munden. Det skyldes at de dyr har en fejlægning i vommen, der betyder at tilført Thiamin bliver nedbrudt i vommen inden det når at blive optaget.

Så hvis diagnosen er rigtig, vil dyret med en behandling blive betydelig bedre i løbet af 6-12 timer. Blindhed kan dog vare ved i længere tid og nogle gange opnår dyret ikke at få synet tilbage. Det syge dyr skal medens det er sygt hjælpes med adgang til foder og vand – evt. skal det have vand med sonde, hvis det ikke selv kan drikke. Har dyret ikke har rejst sig efter 2 dage, så bør det aflives af dyreværns-mæssige årsager.

Tiden er vigtig

Ved Thiamin-mangel nedbrydes dyrets nervevæv. Derfor er tiden en uhyre

Thiamin mangel hos får. Dyret har hovedet bøjet bagover – populært kaldet 'stjernekipper'

vigtig faktor og jo hurtigere behandlingen sættes ind, jo større chance er der for at redde dyret og undgå at det bliver blindt.

Det første tegn på sygdommen er nedsat syn. Det er imidlertid uhyre svært at se, om et dyr har nedsat syn. Nogle tegn kan være at dyret har isoleret sig lidt fra flokken; andre at det holder hovedet

højt, løfter benene lidt højt når det går eller går hvileløst omkring.

Vil man undersøge om et dyr er blindt, så kan man forsigtig lade en tot vat dale ned foran dyret (vattet må ikke røre dyret) og så se om det reagerer på det – dvs. blinker med øjnene. Man kan også lyse ind på øjet med en lommelygte og se om pupillen lukker sig. Da øjet vil være

meget følsomt for trykforandringer, så skal man ikke stå og flagre med sin hånd foran øjet – da de trykforandringer, som det medfører, vil - selv med et blindt øje – gøre at dyret blinker.

Thiamin mangel er veterinærfagligt synonymt med polioencephalomalaci (PEM), cerebrocorticalnecrose (CCN) eller hjernebarknekrose.

Mangelsymptomer ses oftest 7-14 dage efter at fravænnede lam på mellem 4-8 måneder har været udsat for foderskift eller flytning til andet græsareal.

Knud Lykke, Vitfoss

Vitamin E og Selen kan forbedre "Flushing" virkningen

- **"Flushing"** bruges til at øge antallet af løsnede æg ved bedækning. Derfor er mineral og vitaminforsyningen lige så vigtig som protein- og energiforsyningen. Ved "flushing" på god kløver- ell/ Rajgræs mark får dyrene rigeligt med Betacaroten (forstadiet til A vitamin) og når de går ude og får sollys, så danner de D3 vitamin.
- Det, som de kan mangle, er derfor antioxidanter som E vitamin og Selen samt enkelte mikromineraler.
- **Vitfoss flydende Succes E 100.000 d-alpha/Selen** kan tildeles opblandet i vand hen over noget korn med 1 ml/får dagligt i f.eks. 14-21 dage i forbindelse med "flushing". Det er en Naturlig E vitamin med Selen med en god og hurtig virkning.
- Hertil skal der være adgang til mineraler ad libitum eller tildelt i trug.

Færdiggørelse af lam

Hos de fleste er lammene nu fravænnede, da fårene jo har behov for 2 måneder til at regenerere yvere og komme i god form

Lammene skal også være i god form. Pelsen skal skinne, og den må ikke dele sig på ryggen. Ulden skal være uden klumper. Ser lammene ikke sådan ud, er det en god ide at få undersøgt årsagen. Mærk selv huldet på de fem bedste og de fem ringeste. Ryggen skal være fyldt ud, før de er slagtefærdige - uanset om de vejer tilstrækkeligt - for at opnå en god slagte kvalitet. Ryggen er først fyldt ud, når du kan mærke et muskel/fedtlag henover torntappene, som er knoglerækken, der stikker lige op på ryggen (se på et huldvurderingsskema).

Slagtekvaliteten afhænger af huldet. Kødracer slages ved 3,5-4 mens naturracerne slages ved en halv huldkarakter lavere som regel.

Hvordan får vi lammene til at trives?

Lam med orm eller leverikter trives ikke. Det er derfor en god ide at sikre sig mod disse problemer fra starten. En gødningsprøve vil ofte afsløre smittetryk af orm hos lammene, mens leverikter kræver en speciel undersøgelse af gødningsprøven. Husk at spørge hos slagteren, om de har set leverikter, da det vil give anledning til at behandle de følgende år. Klipping af lammene er også en god idé. For at lammene kan holde varmen efter

klippingen, er de nødt til at producere mere energi - og det gør de ved at æde mere.

Færdiggørelse på græs

Græsset til de fravænnede lam bør være på marker, der ikke er græsset af får eller lam tidligere i år. Der findes mange muligheder for at finde ekstra græs hos de omkringliggende landmænd. Efterslæt, frøgræs eller græs i omdriften hos økologer.

Skal tilvæksten være i top, så del marken op i mindre stykker, så lammene kan få nyt ofte. Gerne hver 4-5 dag. Tænk på effekten af at lukke lammene på et nyt stykke, så har de snuden begravet i græs de første dage. Det vil fremme tilvæksten samtidig med at ormetrykket vil være næsten ikke-eksisterende.

Græs alene, selv hvor mængden af græs er tilstrækkelig, vil ofte kunne give tilvækst på 200-300 g lam pr dag først på sæsonen. Senere falder den noget. Færdiggørelse på denne måde kan derfor være en god, naturlig og billig måde. Når blot man kan lide at hegne....

Lammene skal have adgang til frisk vand - også selvom de ikke drikker det. Det står i dyreværnsloven! Mens adgang til mineraler i form af en færdig blanding foruden ekstra foderkridt og en saltsten, er sundt fornuft.

Færdiggørelse på græs med tilskudsfoder

Har du ikke tilstrækkeligt med græs eller kun græs af en ringere kvalitet, kan lamme-

ne tilskudsfodres. Her er mange muligheder, men også væsentlige faldgrupper.

Korn har været et billigt fodermiddel og har derfor ofte været benyttet som tilskudsfoder. Eftersom det ikke er stivelse alene, der giver den bedste kødkvalitet, og det samtidig påvirker sundheden i væsentlig grad, er korn alene ikke velegnet. Et stort kornfoder giver fede lam.

Korn kan give mavesår, da det hovedsageligt består af stivelse, og lammene får også sukker fra græsset i efteråret. Det kræver en langsom tilvænnning, da mikroorganismerne i vommen skal "sadle om" og omsætte anderledes. Det tager tid. Endelig forøger korn risikoen for pludselige dødsfald som følge af bløde nyrer og sur vom. Ønsker man at anvende korn, skal der som oftest tilsættes protein, for at tilskudet er tilpasset lammenes behov. Kridt og mineraler tilsættes blandingen. Kridtet modvirker i nogen grad den foderbetingede diarre.

Natriumbicarbonat kan også med godt resultat tilsættes. Det giver en mere optimal surhedsgrad i vommen og modvirker risikoen for sur vom og løbesår. Der benyttes 20 gram pr lam pr dag.

Tilskudsfoder kan også være grønpiller af en god kvalitet (min favorit, da det ligger tættest op ad den naturlige fodring) eller roepiller. Grønpiller og roepiller kan benyttes efter ædelyst, da det ikke giver fordøjelsesmæssige problemer. Det stabiliserer maven og giver en god fordøjelse. Risikoen for fede lam er ikke særlig stor. Husk også her mineraler, kridt og salt.

Skal tilvæksten være i top, så del marken op i mindre stykker, så lammene kan få nyt ofte. Gerne hver 4-5 dag.

Færdiggørelse på stald

Det kan også være en god mulighed. Her ved man præcist, hvor meget de æder – grovfoder såvel som tilskudsfoder. Klipping er en nødvendighed for at skubbe dem godt i gang – og ormekuren. Hvis de er belastede af orm fra afgræsning, kommer de godt i gang efter en ormekur. Det kan gødningsprøver som regel afsløre. Foderet må gerne være koncentreret for at gøre dem hurtigt færdige. Men pas på, da de færreste ønsker fede lam. Derfor er det godt med en basis af et godt grovfoder såsom hø eller ensilage. Tilskudsfoderet skal så indeholde en afstemt mængde af stivelse og protein. Bogen ”Fodring af får” kan være en hjælp. Grovfoderet skal være af en god kvalitet, så de optager så stor en mængde, at det medvirker til tilvæksten.

Flere foderstoffirmaer sælger også en velegnet blanding. Det er en nem og udmærket løsning – ikke nødvendigvis et dyrere valg.

Fuldfoder med majs og græs, som mælkeproducenterne giver deres køer, er glimrende til at gøre lam færdige på.

Vaccination mod bløde nyrer

Lam til færdigfodning har altid glæde af en vaccination mod bløde nyrer. Foderet indeholder som oftest en stor mængde af sukker/stivelse uanset hvad. Græsset i efteråret, når temperaturen er under 10 grader om natten og kornet i tilskudsfoderet er tilstrækkeligt til risikoen er der.

Til vaccination benyttes forskellige vacciner. Den billigste, der også indeholder vaccine

mod stivkrampe hedder Porcilis T-brand.

Den er som hovedregel tilstrækkelig. Enkelte vil gerne have flere serotyper af clostridier repræsenteret og vælger derfor vacciner som Covexin 8 eller en med 10 strenge.

Læmmekødspriser og slagtetidspunkter

Prisen på lam falder naturligvis i den sæson, hvor de fleste lam bliver færdige. Den stiger igen efter jul, men så har vi jo ansvaret, bøvlet og foderudgiften i mange ekstra måneder. I min besætning vil jeg helst være af med alle slagtelam inden 1. november. Så skal jeg ikke tænke logistik i bedækningssæsonen og passe på flere grupper. For eksempel trives lam af naturrace bedst inden brunstsæsonen.

Tilvækst lam

	Tilvækst 300 g/dag	Tilvækst 100 g/dag
Fravænningsvægt	20 kg	20 kg
Slagtevægt	38 kg	38 kg
Dage til slagt	60	180
Fodermængde	1,9 kg TS/dag	1,2 TS/dag
Total fodermængde (fravænnning –slagt)	114 kg TS	216 TS
Foderudnyttelse	14 kg TS / kg slagtevægt	27 kg TS / kg slagtevægt

Foderforbruget afhænger af tilvæksten ved færdiggørelse af lam. Prisen på foder og hvor hurtigt det kan gøres, kan man med fordel regne på. En ormekur kan ofte hurtigt betale sig.

Maedi får med tykke forknæled

Vi HAR Maedi i Danmark

Af Rændi Worm, dyrlæge, Nørre Nebel

Mange tror fejlagtigt, at Maedi-sygdommen ikke længere findes i Danmark – eller det ikke er noget man risikerer at få med, når man køber får. Virkeligheden er – desværre – at det er en del af min hverdag som dyrlæge at undersøge får med Maedi sygdomme. For fakta er, at der findes besætninger smittet med Maedi spredt over hele Danmark. Og derfor skal vi blive ved med at værne om Maedi-Visna Sundhedsprogrammet.

Det specielle ved Maedi-Visna er, at symptomerne først viser sig, når fårene er mere end 6 - 8 år gamle - også selvom de smittes af moderen som spædlam. Det hyppigste symptom er tykke forknæled, som er en lidelse fåreholderne ofte slagter dyret for. En anden er stenyver – en type yverbetændelse, hvor man slet ikke kan malke sekret ud og kirtlen er hård. Dyret er som regel ikke nedstemt/sygt af sine lidelser og man ser at får med Maedi i udbrud ufortrødent æder med god appetit, men alligevel bliver tyndere og tyndere.

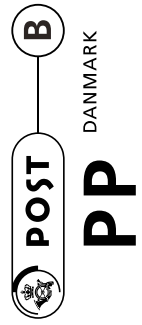
Maedi i lungerne ses ved, at dyrene har mindre og mindre sundt lungevæv og derfor ikke kan følge flokken helt så let som tidligere. De hoster ikke af Maedi og kan til en vis grænse optræne sig til at leve med mindre godt lungevæv end de øvrige får. Endelig kan Maedi komme til udtryk ved forandringer i hjerneformen, der betyder, at de ofte begynder at gå i ring eller mister førligheden.

Sørg for at taget blodprøver

Besætningens Maedi status bør holdes i orden, da det kræver blodprøver tre år i træk, for at få en mistet status igen. Så jeg anbefaler på det kraftigste, at både fåreavleren og dyrlæger bakker op om at få taget de nødvendige prøver af besætningen.

Ny test på vej

Veterinærinstituttet bruger en ny test, som på sigt skulle give både bedre og billigere prøver, da den nye test er meget følsom. Måske den nye testform kan bidrage til, at der skal bruges færre prøver til at få en Maedi-status etableret.

PP

Afsender:
Team Fårerådgivning, Fuldenvej 68, 8330 Beder